

2808

۵۵۰

۳۴۹
مینی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

www.ketab.ir

سرشناسه: خلیفه، حسین، ۱۳۵۹-

عنوان و نام پدیدآور: عقاید اساسی شیعیان سده نخست در مسئله امامت/حسین خلیفه؛ [برای] مرکز تخصصی شیعه‌شناسی حوزه علمیه قم.

مشخصات نشر: قم؛ رواق حکمت، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۵، ۳۴۹ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۲۰۷-۶-۳

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: امامت

موضوع: Imamate

موضوع: Imamate — Hadiths

موضوع: امامت — دفاعیه‌ها

موضوع: Imamate — Apologetic works

موضوع: امامت — ردیه‌ها

موضوع: Imamate — Controversial literature

موضوع: شیعه — عقاید

موضوع: Shia'h — Doctrines

شناسه افزوده: حوزه علمیه قم. مرکز تخصصی شیعه‌شناسی

رده بندی کنگره: BP۲۲۳

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۰۷۵۱۲

شناسنامه

نام کتاب: عقاید اساسی شیعیان سده نخست در مسئله امامت

مؤلف: حسین خلیفه

ناشر: رواق حکمت

نوبت چاپ: اول/۱۳۹۸/قم

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۲۰۷-۶-۳

عقاید اساسی شیعیان سدهٔ نخست در مسئلهٔ امامت

حسین خلیفه

مرکز تخصصی شیعه‌شناسی حوزه علمیه قم

قم ۱۳۹۷

مقدمه:

اسلام دین جاودانه و کاملی است که راه خوشبختی دنیوی و اخروی انسان را به بهترین شکل ارائه کرده است. پیامبر اسلام حضرت محمد مصطفی (ص) و امامان معصوم (ع) به عنوان جانشینان بر حق آن حضرت در طول حیات پر برکتشان کوشیدند تا اسلام واقعی در قلمرو حیات بشر پیاده گردد و علمای شیعه نیز به عنوان وارثان علوم اهل بیت (ع) به حفظ و تحقق این میراث گرانبه اهتمام ورزیدند. بدین روی از صدر اسلام تاکنون مکتب حیاتبخش تشیع که ریشه در آموزه‌های اهل بیت عصمت و طهارت (ع) دارد همواره جلوه‌گر تعالیم آسمانی اسلام راستین بوده و نیاز بشر امروز به این مکتب نه تنها کمتر از احتیاج انسان دیروز نیست، بلکه به مراتب بیشتر است.

در جهان معاصر که فرهنگ‌ها و شبه فرهنگ‌های فراوانی ذهن انسان امروز را آکنده از اضطراب و تزلزل نموده است و شبهات و شکوک با حجم تبلیغات سنگین، اندیشه‌ها و عقاید را هدف قرار داده، ضرورت توجه به این مکتب حیاتبخش دو چندان به نظر می‌رسد.

حوزه علمیه قم به منظور ترویج مکتب تشیع و تبلیغ و آموزش معارف نجاتبخش اسلام در عصر حاضر، به تدوین و تصویب رشته شیعه‌شناسی

اقدام کرد. این رشته در سال ۱۳۸۷ به اهتمام مرجع عالیقدر حضرت آیت‌الله‌العظمی‌ناصرمکارم‌شیرازی (مد ظله‌العالی) با راه اندازی مرکز آموزش تخصصی شیعه‌شناسی قم به اجرا درآمده که اکنون در سطح سه (کارشناسی ارشد) و سطح چهار (دکتری) در حال فعالیت است.

معاونت پژوهشی فرهنگی مرکز تخصصی شیعه‌شناسی حوزه علمیه قم با عنایت به مطالب فوق، در نظر دارد آثاری که با دقت علمی تدوین و ارزیابی شده اند را منتشر سازد. اثر حاضر که به قلم نویسنده محترم جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای حسین خلیفه از شیعه‌پژوهان مرکز نگارش یافته از آن جمله است که در این مجال از ایشان تشکر می‌شود.

در پایان لازم است از تمام همکاران به خصوص از معاون پژوهشی فرهنگی مرکز حضرت حجت الاسلام والمسلمین دکتر سیدرشید صمیمی و جناب آقای سیدابراهیم حسینی کوهساری و جناب آقای سیدجواد ارشدحسینی و همه فضایی که در تقویت و انتشار این کتاب سهمی داشته‌اند، تشکر و سپاسگزاری نمایم.

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین

مدیر مرکز تخصصی شیعه‌شناسی

سید محمدعلی داعی‌نژاد

تقدیم به:

تقدیم بر آنکه ز حقش برای حق گذشت
ظلمی بر او شد و از بهر حق گذشت
در سبزه ماند ولی جلوه خورشید داشت
ماهی که از پس ابر ستم گذشت
تقدیم بر امیر المؤمنین علی بن ابی طالب

۱	پیشگفتار
۵	فصل اول: مفاهیم
۷	شیعه
۷	شیعه در اصطلاح
۸	کاربرد شیعه در اصطلاح
۹	عقیده
۱۰	امامت
۱۱	نص
۱۲	عصمت
۱۴	دوازده امام
۱۵	مفترض الطاعة
۱۷	فصل دوم: پیشینه نص در قرن اول هجری
۱۹	مقدمه
۲۵	گفتار اول: نص در آیات و روایات
۲۵	۱. آیه تبلیغ
۳۱	۲. حدیث غدیر
۴۱	گفتار دوم: اعتقاد به نص در نزد صحابه
۴۱	۱. سلمان فارسی
۴۱	۲. جندب بن جناده الغفاری، ابوذر
۴۵	۳. مقداد بن اسود
۴۸	۴. عمار بن یاسر
۵۰	۵. ام المؤمنین ام سلمه
۵۳	۶. ابوسعید الخدری، سعد بن مالک

۵۷	گفتار سوم: اعتقاد به نص در نزد تابعین و تابعین تابعین
۵۷	۱. مالک بن الحارث النخعی الاشر
۵۹	۲. زید بن صوحان العبدي
۶۲	۳. محمد بن ابی بکر
۶۴	۴. زید بن علی بن الحسین الشهید
۶۶	۵. ابوالمستهل الکمی بن زید الاسدی
۶۹	گفتار چهارم: نقد و بررسی برخی شبهات
۶۹	اشکال اول: ناسازگاری پیشنهاد بیعت با وجود نص
۷۰	اشکال دوم: ادعای عدم وجود نص بر امامت
۷۳	اشکال سوم: ادعای ناتمام بودن نصوص شیعه در امامت حضرت علی علیه السلام
۷۳	اشکال چهارم: ادعای ناسازگاری وجود نص با پذیرش شورای شش نفره از جانب حضرت علی علیه السلام
۷۵	اشکال پنجم: وجود نص، مستلزم متهم شدن صحابه کبار به کتمان حق
۷۸	اشکال ششم: عدم احتجاج به نصوص از جانب علی علیه السلام
۸۱	نتیجه
۸۳	فصل سوم: پیشینه عصمت در قول اول هجری
۸۵	مقدمه
۸۹	گفتار اول: عصمت در آیات و روایات
۸۹	۱. آیه تطهیر
۱۰۲	۲. حدیث ثقلین
۱۰۹	گفتار دوم: اعتقاد به عصمت در نزد صحابه
۱۰۹	۱. علی بن ابی طالب علیه السلام
۱۱۳	۲. فاطمه زهرا علیها السلام
۱۱۵	۳. سلمان فارسی
۱۱۶	۴. ابوذر الغفاری
۱۱۸	۵. عمار بن یاسر
۱۱۹	۶. عبدالله بن عباس
۱۲۲	۷. جابر بن عبدالله انصاری
۱۲۴	۸. عدی بن حاتم
۱۲۹	گفتار سوم: اعتقاد به عصمت در میان تابعین و تابعین تابعین
۱۲۹	۱. علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیه السلام
۱۳۱	۲. مالک اشتر
۱۳۳	۳. اصبع بن نباته
۱۳۵	۴. گردوس بن هانی البکری

۱۳۹	۵. حُصَيْن بن منذر.....
۱۴۱	۶. سعید بن عبید البختری.....
۱۴۳	گفتار چهارم: نقد و بررسی برخی شبهات.....
۱۴۳	اشکال اول: ادعای اعتراف امام علی (ع) به عدم عصمت خود.....
۱۴۵	اشکال دوم: کفایت عصمت امت از عصمت امام.....
۱۴۷	اشکال سوم: ادعای عدم لزوم عصمت امام به دلیل عدم عصمت خلفای سه گانه ..
۱۴۸	اشکال چهارم: عدم لزوم عصمت امام به دلیل انتخابی بودن از سوی مردم.....
۱۴۹	اشکال پنجم: عدم لزوم عصمت امام مانند قضات و حکام.....
۱۵۱	نتیجه.....
۱۵۳	فصل چهارم: پیشینه اعتقاد به علم غیب امام در قرن اول هجری.....
۱۵۵	مقدمه.....
۱۵۷	مراد از علم غیب.....
۱۵۹	گفتار اول: علم غیب در آیات و روایات.....
۱۵۹	۱. آیه علم الغیب.....
۱۶۴	۲. حدیث الف باب.....
۱۷۱	گفتار دوم: اعتقاد به علم غیب در نزد صحابه.....
۱۷۱	۱. علی بن ابی طالب.....
۱۷۲	۲. سلمان فارسی.....
۱۷۳	۳. عمار بن یاسر.....
۱۷۴	۴. ام المؤمنین، ام سلمه.....
۱۷۶	۵. عبدالله بن عباس.....
۱۷۷	۶. عبدالله بن مسعود.....
۱۸۱	گفتار سوم: اعتقاد به علم غیب در نزد تابعین و تابعین تابعین.....
۱۸۱	۱. اصبع بن نباته.....
۱۸۳	۲. میثم بن یحیی التمار.....
۱۸۵	۳. کمیل بن زیاد نخعی.....
۱۸۷	۴. مُرَّع بن عبدالله.....
۱۸۹	۵. زید بن علی بن الحسین.....
۱۸۹	۶. وردان، ابو خالد الکابلی، کنکر.....
۱۹۳	گفتار چهارم: نقد و بررسی برخی شبهات.....
۱۹۳	اشکال اول: گرفتاری ائمه در مصائب، نشانه عدم علم غیب ائمه (ع).....
۱۹۵	اشکال دوم: نفی علم غیب از پیامبر (ص)، دلیل عدم علم امام به غیب.....
۱۹۷	اشکال سوم: ادعای غلو آمیز بودن قول به علم غیب امام.....
۲۰۰	نتیجه.....

فصل پنجم: پیشینه اعتقاد به دوازده امام در قرن اول هجری.....	۲۰۱
مقدمه.....	۲۰۳
گفتار اول: دوازده امام در آیات و روایات.....	۲۰۹
۱. آیه ابتلا:.....	۲۰۹
۲. حدیث اثناعشر خلیفه.....	۲۱۶
گفتار دوم: اعتقاد به دوازده امام در نزد صحابه.....	۲۲۳
۱. حذیفه بن یمان.....	۲۲۳
۲. عبدالله بن جعفر بن ابی طالب.....	۲۲۵
۳. عبدالله بن مسعود.....	۲۲۸
گفتار سوم: اعتقاد به دوازده امام در نزد تابعین و تابعین تابعین.....	۲۳۱
۱. ابوجعفر محمد بن علی بن الحسین (الباقر).....	۲۳۱
۲. زید بن علی بن الحسین.....	۲۳۳
۳. ثابت بن قیس.....	۲۳۴
گفتار چهارم: نقد و بررسی برخی شبهات.....	۲۳۷
اشکال اول: ادعای نبود حدیث اثناعشر خلیفه در متون شیعه در دو قرن نخست.....	۲۳۷
اشکال دوم: ادعای بهافت در منابع شیعی درباره تعداد ائمه.....	۲۴۳
اشکال سوم: انحراف امت، شانه عدم ذکر نام ائمه از جانب رسول خدا ﷺ.....	۲۴۵
اشکال چهارم: پیدایش فرق مختلف در شیعه، مستلزم انکار تعداد دوازده خلیفه.....	۲۴۶
نتیجه.....	۲۴۹
فصل ششم: پیشینه مفترض الطاعه بودن امام در قرن اول هجری.....	۲۵۱
مقدمه.....	۲۵۳
گفتار اول: مفترض الطاعه بودن امام در آیات و روایات.....	۲۵۷
۱. آیه اولی الامر.....	۲۵۷
۲. حدیث منزلت.....	۲۶۷
گفتار دوم: اعتقاد به مفترض الطاعه بودن امام در نزد صحابه.....	۲۷۳
۱. علی بن ابی طالب.....	۲۷۳
۲. حسن بن علی بن ابی طالب.....	۲۷۴
۳. حسین بن علی بن ابی طالب.....	۲۷۶
۴. قیس بن سعد بن عباد.....	۲۷۷
۵. حجر بن عدی الکندی.....	۲۷۹
۶. عمرو بن حَمَق خُزاعی.....	۲۸۱
۷. خالد بن زید بن کلب ابویوب انصاری.....	۲۸۳
گفتار سوم: اعتقاد به مفترض الطاعه بودن امام در نزد تابعین و تابعین تابعین.....	۲۸۷
۱. زید بن صوحان.....	۲۸۷

۲۸۸	۲. محمد بن ابی بکر.....
۲۸۹	۳. اصبع بن نباته.....
۲۸۹	۴. ابو خالد کابلی.....
۲۹۰	۵. بشر بن منقذ (الاعور الشَّئِيّ).....
۲۹۳	گفتار چهارم: نقد و بررسی برخی شبهات.....
۲۹۳	اشکال اول: ادعای عدم انحصار مفترض الطاعه بودن به ائمه شیعه.....
۲۹۴	اشکال دوم: نفی مفترض الطاعه بودن از جانب امامان شیعه نسبت به خودشان.....
۲۹۶	نتیجه.....
۲۹۷	نتیجه نهایی.....
۲۹۹	منابع.....
۲۹۹	منابع شیعی.....
۳۰۷	منابع اهل سنت.....
۳۱۵	منابع خارجی.....
۳۱۶	منابع لاتین.....
۳۱۶	منابع اینترنتی.....
۳۱۷	فهرست‌ها.....
۳۱۷	فهرست آیات.....
۳۱۹	فهرست روایات.....
۳۲۳	فهرست اعلام.....
۳۳۱	فهرست گروه‌ها و قبائل.....
۳۳۳	فهرست مکان‌ها.....

پیشگفتار

شیعه در جهان امروز مکتبی است با اندیشه‌های خاص در حوزه امامت، که تفکراتی چون عصمت، علم غیب، دوازده امام، و مقتضای الطاعه بودن امام، از شاخص‌ترین آنهاست. در سده‌های اخیر، برخی خاورشناسان و محققان جهان اسلام این اندیشه‌ها را محصول قرون دوم و سوم دانسته‌اند که توسط عالمان و نظریه‌پردازان شیعه پیشنهاد شده و مورد پذیرش جامعه شیعه در سده‌های بعدی قرار گرفته‌اند. پرسشی که مطرح است، این است که آیا اندیشه‌های اعتقادی شیعه در مسئله امامت، نظریاتی تکاملی است و در طول حیات شیعه به وجود آمده است، که در این صورت، اعتقادات شیعه اندیشه‌های رسمی اسلامی به‌شمار نمی‌آید و باید آن را جعلی دانست؛ یا اینکه اعتقادات یادشده، آموزه‌ای اسلامی است که در صدر اسلام رواج داشته و مسلمانان نخستین نیز به آنها پایبند بوده‌اند؟

در خصوص عقاید شیعه در مسئله امامت، پژوهش‌های فراوانی در طول تاریخ شیعه انجام شده است؛ اما کتاب یا مقاله‌ای که پیشینه اندیشه‌های شیعه در حوزه امامت را در قرن نخست واکاوی کرده و مهم‌ترین شبهات را در مورد هر تفکری پاسخ داده باشد، در مدت نگارش این نوشتار و پیش از آن مشاهده نشد. از همین رو، این پژوهش با نیت انجام این مهم آغاز شد و به فضل الهی و

عنایت حضرت بقیه الله الاعظم به ثمر نشست. امید که این تلاش اندک مورد رضایت مالک روز جزا و شافعان روز حشر قرار گیرد؛ همچنین مقبولیت جامعه علمی و دوستداران مکتب اهل بیت را در پی داشته باشد.

در نوشتار پیش رو برای هر اعتقادی در مسئله امامت، ابتدا به آیات قرآن و روایات نبوی، به منزله مهم ترین اسناد برجامانده از قرن اول، استناد گردیده و به ریشه آن تفکر در متون مقدس استدلال شده است. پس از آن، به گفتار و کردار اصحاب، تابعین و اتباع آنها در کتب تاریخ، کلام، رجال، تفسیر و حدیث مراجعه شده است تا با تحلیل نصوص و گزارش های مندرج در آنها، و تکیه بر نقلیات روایی و تاریخی، اصالت اندیشه های شیعه و رواج آن در قرن اول و مسلمانان آن عصر به اثبات برسد و نظریه تاریخی بودن تفکرات شیعه ابطال شود. در پایان هر فصل نیز چند شبهه مهم بررسی شده است.

لازم به ذکر است که در این کار پژوهشی، به کتب سده های بعد از قرن اول استناد شده است چرا که از قرن نخست هجری، کتابی مستقل که در آن زمان نوشته شده باشد، برجای مانده، و تنها ادعای موجود، مربوط به کتاب سلیم بن قیس است که محل تردید پژوهشگران واقع شده است؛ لکن کتاب هایی که در سده های بعدی نوشته شده اند، به نوعی حاوی گزارش هایی از حوادث و متون روایی برجامانده از قرن اول هستند که حوادث و وقایع این قرن در آنها منعکس شده است و با دقت در آن گزارش های تاریخی می توان آینه ای در برابر حقایق موجود در قرن نخست قرار داد. اگر این شیوه پژوهش پذیرفته نباشد و به غیر علمی بودن متهم شود، دیگر هیچ مطالعه و حادثه اسلامی مربوط به سده اول اثبات پذیر نخواهد بود.

در پایان، ضمن استعانت از خداوند متعال و عرض ارادت به مقام رفیع ولی الله الاعظم امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) بر خود لازم می دانم از همه کسانی که حقیر را مورد لطف قرار داده اند سپاسگزاری نمایم.

از اساتید محترم حجت الاسلام والمسلمین سید محمدعلی داعی نژاد و

حجت الاسلام والمسلمین مهدی لطفی به خاطر راهنمایی‌ها و مشاوره‌های علمی که در مسیر تدوین این اثر داشتند و حجت الاسلام والمسلمین محمّدصفر جبرئیلی و حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید رشید صمیمی به جهت ارزیابی علمی آن صمیمانه تشکر می‌کنم.

همچنین از مدیریت، معاونان و مجموعه همکاران مرکز تخصصی شیعه‌شناسی حوزه علمیه قم که در روند چاپ و انتشار کتاب حاضر تلاش و زحمات فراوانی را متحمل شدند، کمال تقدیر و امتنان را دارم.

چنانچه خداوند از تمام اساتیدی که در تربیت علمی اینجانب نقش مؤثری داشته‌اند مانند آیت الله سیدعبدالجواد علم الهدی (دامت برکاته) و حجت الاسلام والمسلمین سیدمجتبی مدّری، مدیر محترم حوزه علمیه امام القائم تهران و اساتید آن حوزه مبارکه و همچنین از اساتید ارجمند مرکز تخصصی شیعه‌شناسی، کمال تشکر و قدردانی به عمل آورم و برای اساتیدی که دار فانی را وداع گفته و به لقاء الله پیوسته‌اند به ویژه مرحوم حجت الاسلام والمسلمین میرزا قربان قاسمی طلب غفران الهی و علو درجات مسئلت نمایم.

ضمن بوسه بر دستان پدر و مادر، از همه کسانی که مرا یاری رسانده‌اند به ویژه همسر و فرزندان عزیزم که دچار مشقت زیاد گردیده‌اند، سپاسگزارم.